

RECENZJE

Rafał Orłowski CFM, *Łukaszowy przekaz o powołaniu Pawła. Studium literacko-teologiczne*, Wrocław: TUM 2008, ss. 342

Powołanie Pawła z Tarsu – wydarzenie tak nieocenione dla geograficznej ekspansji Kościoła w pierwszym wieku – pozostawiło jedynie śladowe reminiscencje w listach apostoła. Zupełnie inaczej potraktował je autor *Dziejów Apostolskich*. Św. Łukasz aż trzykrotnie przedstawia wydarzenie, które rozegrało się w drodze do Damaszku. Czyni to w rozdziałach 9, 22 i 26 swej księgi. Jednak wszystkie relacje znacząco różnią się między sobą. Studium autorstwa Rafała Orłowskiego stawia sobie za cel wyjaśnienie różnic występujących w trzech opisach, ukazanie oryginalności i niepowtarzalności każdej z narracji, a także kryjącego się za nią orędzia teologicznego. Studium literacko-teologiczne obejmuje pięć rozdziałów.

W pierwszym rozdziale omówiony został zakres i budowa wszystkich trzech tekstów. Opis wydarzenia spod Damaszku zawarty w *Dziejach Apostolskich* 9,3-19a znamionuje wyraźną zmianę akcji w stosunku do kontekstu zarówno poprzedzającego, jak i następującego. W najbliższym kontekście opisu powołania Pawła mamy do czynienia z czynnościami trwającymi dłużej czas, podczas gdy samo zdarzenie ma charakter punktowy. Św. Łukasz relacjonuje trzy ściśle ze sobą powiązane epizody: wizję niezwykłego światła, w czasie której ma miejsce dialog Jezusa z Pawłem, widzenie Ananiasza w Damaszku, podczas którego otrzymuje polecenie odszukania Pawła oraz spotkanie Ananiasza z Pawłem, uwieńczone odzyskaniem przez Pawła wzroku, przyjęciem chrztu i napełnieniem Duchem Świętym. To, co wydarzyło się u bram Damaszku jest swoistą cezurą życia Pawła, oddzielającą jego działania wymierzone przeciwko Kościołowi od wysiłków na rzecz rozszerzania się orędzia Ewangelii. Drugi opis (Dz 22,6-21) posiada charakter autobiograficzny i stanowi część mowy wygłoszonej przez Pawła w Świątyni. Również w tej relacji spotkanie Jezusa z Pawłem przedstawione jest niemal w identyczny sposób jak poprzednio i wplecione zostało w opowiadanie o przeszłości apostoła i zwieńczone wizją, jaką Paweł miał w Jerozolimie (por. Dz 22,17-21). Trzeci opis (Dz 26,12-18) włączony jest w mowę obronną Pawła i – w przeciwieństwie do dwóch pozostałych – zachowuje jedność akcji, bohaterów, czasu oraz miejsca i stanowi jeden zwarty epizod. Ostatnia fraza dialogu Jezusa z Pawłem jest jednocześnie przekazaniem apostołowi mandatu misyjnego, który Paweł natychmiast wprowadza w czyn.

Następnie autor rozprawy zajmuje się szczegółową analizą krytyczną tekstów. W jej wyniku stwierdza, że oprócz błędów, które wkradły się do tekstu w sposób niezamierzony w trakcie przekazu, na szczególną uwagę zasługują różne warianty tekstu, stanowiące dowód próby harmonizacji trzech narracji, traktujących o tym samym wydarzeniu w wyraźnie odmienny sposób. Cennym zabiegiem jest ukazanie przez autora zestawienia synoptycznego zasadniczych elementów omawianych tekstów. Pozwala to szybko dostrzec dosłowną zgodność dialogu Pawła z Jezusem, podobieństwa występujące w pierwszej części opowiadań oraz różnice występujące zwłaszcza w części końcowej, które są znaczne i z pewnością nieprzypadkowe. Niestety, na skutek błędu edytorskiego, oznaczenia zastosowane w synopsie nie pokrywają się z tymi, które znajdujemy w dalszych objaśnieniach, co utrudnia szybką orientację.

Rozdział drugi poświęcony został gatunkom literackim analizowanych tekstów. Określenie formy literackiej dla elementów powtarzających się we wszystkich trzech narracjach (tzn. opis wizji Pawła, dialog Jezusa z Pawłem oraz polecenie skierowane pod adresem Pawła), a więc zarazem dla całości opowiadania trzeciego, nie nastręcza większych trudności. Autor,

analizując fragment Dz 26,12-18 w świetle licznych paralel starotestamentalnych, stawia tezę, że opowiadanie to posiada formę *narracji o powołaniu*. Podobnie twierdzi zdecydowana większość egzegetów. Istnieje natomiast duża rozbieżność w określaniu formy literackiej dla pierwszego i drugiego opisu spotkania Jezusa z Pawłem. Ponieważ – zdaniem autora – drugie opowiadanie stanowi formę pośrednią pomiędzy pierwszą a trzecią narracją, kluczowe staje się ustalenie gatunku literackiego fragmentu Dz 9,3-19a. Opis ten nie posiada ścisłych paraleli ani w Biblii, ani w literaturze greckiej czy judaistycznej. Pomimo tego, że odbiega on od schematu powszechnie używanego w Biblii, autor skłania się ku twierdzeniu, że modelem, który wpłynął na uformowanie opowiadania o zwrotnym momencie w życiu Pawła, są historie powierzenia misji.

W trzecim rozdziale omówiony został proces przekazu tekstu. Autor bada relacje z Dziejów Apostolskich, próbując ukazać tradycje wykorzystane przez Łukasza oraz jego wyraźny redakcyjny wkład w opisy wydarzenia pod Damaszkiem. Po wnikliwej analizie, uwzględniającej również świadectwa z listów Pawła, które mogą przyczynić się do wyjaśnienia analizowanych tekstów, autor w konkluzji dochodzi do wniosku, że próby zrekonstruowania historii tekstu i rozróżnienia pomiędzy tradycją a redakcją są bardzo hipotetyczne. Spostrzeżenia lingwistyczne prowadzą do stwierdzenia, że nawet informacje, o których można z dużym prawdopodobieństwem stwierdzić, że zostały przez św. Łukasza przejęte z tradycji, noszą liczne ślady przepracowania o charakterze leksykalno-gramatycznym. Z całą pewnością najliczniejsze elementy tradycji zawiera pierwsze opowiadanie. W pozostałych dwóch tekstach znaleźć można większą liczbę znaków redakcji Łukasza, który podporządkowuje stopniowo te dane zamierzeniom literackim i teologicznym swojego dzieła.

Po analizie historyczno-krytycznej, której poświęcone były poprzednie rozdziały, autor w czwartym rozdziale przechodzi do zastosowania metody narracyjnej. Każda relacja wydarzenia powstaje z myślą o wywieraniu określonego efektu na lektorze, stąd występujące różnice w rozłożeniu akcentów. Łukasz w opowiadaniach o powołaniu Pawła stosuje różne strategie literackie dla ukazania odmiennych aspektów jego misji. W pierwszym opisie zwraca uwagę na pośrednictwo Kościoła w przekazaniu mandatu misyjnego Pawłowi. To Ananiasz – przedstawiciel wspólnoty wierzących – uznaje w Pawle chrześcijanina, włącza go do wspólnoty. Również za jego pośrednictwem Paweł zostaje napełniony Duchem Świętym. Z kolei drugie opowiadanie akcentuje żydowskie korzenie misji Apostoła. Apologia ta opisuje sposób, w jaki Paweł, gorliwy i wierny Prawu i tradycjom ojców, stał się z łaski Bożej, nie zrywając z judaizmem, gorliwym apostołem narodów. Trzecia narracja przypisuje inicjatywę Zmartwychwstałemu. W czasie drogi do Damaszku Paweł napotkał niezwykle światło i Jezus nakazał mu odwracać wszystkich ludzi od ciemności do światła. Światło oznacza orędzie, które głosił Apostoł. Nie powoduje ono oślepienia, ale prowadzi do przejrzenia i właściwego zrozumienia tego, co Bóg uczynił w Chrystusie dla zbawienia wszystkich ludzi. Ostatnia mowa obronna Pawła stanowi zarazem podsumowanie wszystkich działań Apostoła.

Nie tylko budowa czy poszczególne elementy kolejnych opowiadań o powołaniu Pawła stanowią o różnicy znaczenia każdego z nich. Istotne jest także miejsce w całości narracji. Dlatego piąty rozdział poświęcony został funkcji opowiadań w dwutomowym dziele św. Łukasza obejmującym Ewangelię i Dzieje Apostolskie. Na początku Dziejów Apostolskich znajdujemy zapowiedź głoszenia Ewangelii nie tylko w obrębie judaizmu, ale wszystkim narodom aż po krańce ziemi. Dzieje Apostolskie wskazują zarazem, że głównym sprawcą wypełnienia tej zapowiedzi jest Paweł. Łukasz ukazuje go jako wzór apostoła i świadka. W pierwszych dwóch opowiadaniach o jego powołaniu działalność misyjna została zapowiedziana. Ostatnie natomiast wykazuje całkowitą zgodność wykonania misji z poleceniem, jakie zostało powierzone Apostołowi. Tym samym plan Boży został zrealizowany.

Omawiana publikacja stoi na bardzo wysokim poziomie merytorycznym. Nie zatrzymuje się jedynie na powierzchni tekstu biblijnego, ale – poprzez odwołanie się do tekstu oryginalnego i jego szczegółowe analizy – wnika wń bardzo głęboko, ukazując jego bogactwo. Rozprawę charakteryzuje bardzo dobre wykorzystanie warsztatu egzegetycznego. Jej wartość podnosi także sięgnięcie po bardzo obszerną literaturę. Analiza historyczno-krytyczna jest punktem wyjścia dla analizy narracyjnej. Dzięki temu wnioski natury teologicznej mają solidny fundament i są poparte przekonującymi argumentami. Niewielkim minusem jest

wspomniany już błąd edytorski w zestawieniu synoptycznym (s. 39-42) oraz zdarzające się błędy techniczne, które jednak nie przysparzają czytelnikowi większych problemów, a z całą pewnością nie pomniejszają walorów pracy. Biorąc pod uwagę aktualność zagadnienia – z racji trwającego Roku Świętego Pawła – warto sięgnąć po tę publikację, choć ze względu na jej egzegetyczny charakter z pewnością nie należy do najłatwiejszych lektur.

Ks. mgr Piotr Jaworski